

ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

У тезах досліджені аспекти журналістської освіти в Україні. Визначені трансформаційні процеси в журналістській освіті. Висвітлені думки вітчизняних дослідників щодо ключових питань журналістської освіти, а саме: майбутнє журналістики і журналістської освіти; трансформація журналістської освіти; інтеграція цифрових технологій у журналістську освіту; тенденції розвитку журналістської освіти; проблеми збереження викладацького складу в журналістській освіті, практична підготовка журналістів; безпекові компетентності випускників спеціальності «Журналістика» у фокусі викликів російсько-української війни тощо.

Подані три підходи (моделі) журналістської освіти за висновком професора Лондонського університету Лоуренса Солкіна, які є важливими для дослідження питань журналістської освіти в Україні.

Охарактеризовані основні способи подолання кризи журналістики за поглядами Б. Потятиника: 1) додаткове оподаткування техногігантів, на кшталт Google чи Facebook, яких здебільшого й вважають першопричиною кризи; 2) державне субсидування; 3) розвиток незалежних медіа в університетах, які традиційно вважаються «територією свободи»; модель сучасного журналіста за дослідженням В. Різуна.

Сформульовані основні виклики журналістської освіти в Україні та перспективи вдосконалення журналістської освіти.

Ключові слова: журналістська освіта, збудувачі вищої освіти, освітні програми, вибіркові освітні компоненти, трансформація журналістської освіти.

Журналістська освіта є фундаментальною складовою формування професійної журналістської спільноти. У сучасному інформаційному суспільстві вимоги до журналістів постійно змінюються, а традиційна модель підготовки все більше потребує трансформації. В Україні ці зміни відбуваються на тлі політичної та економічної нестабільності, що створює додаткові труднощі для системи журналістської освіти.

Журналістська освіта в Україні бере початок із радянських часів, коли вона здебільшого базувалася на класичній моделі університетського навчання. У 1990-х роках відбулася реформа, яка спрямовувалася на демократизацію змісту освіти. Поступово почали впроваджуватися західні підходи, орієнтовані на практичні навички.

Сьогодні в Україні журналістську освіту надають десятки університетів. Проте більшість освітніх програм все ще орієнтовані на класичні медіа, що не завжди відповідає потребам сучасного ринку.

Питанням журналістської освіти присвячені праці таких вітчизняних дослідників: І. Деркач [1], Л. Вардеванян [2], В. Іванов [3], О. Кондратюк [5], І. Крупський [6], В. Куліш [7], Т. Мельник [8], Б. Потятиник [10], В. Різун [12; 13], М. Томахіна [14], І. Фінберг [15] та ін.

Дослідниками висвітлюються різні питання, серед яких: європейські стандарти журналістської освіти; майбутнє журналістики і журналістської освіти; трансформація журналістської освіти; інтеграція цифрових технологій у журналістську освіту; тенденції розвитку журналістської освіти; проблеми збереження викладацького складу в журналістській освіті, практична підготовка журналістів; безпекові компетентності випускників спеціальності «Журналістика» у фокусі викликів російсько-української війни тощо.

Відзначимо, що інтелектуальна складова реформування журналістської освіти сформувалася за рахунок кооперації 10 українських вишів у Проєкті Erasmus+ KA2 DESTIN. Університети модерували різні напрямки роботи (work packages): сталий розвиток, курси медіаграмотності, пропозиції до національних рекомендацій, оновлення освітніх програм та навчальних планів, підтримка вебсайту тощо.

Важким складником ефективності формування професійної компетентності майбутніх журналістів є залучення до викладацької роботи фахівців, які працюють у царині практичної журналістики. Дослідники відзначають, що варто дотримуватися певного балансу, аби зберегти пропорцію для навчального процесу як теоретиків, так і журналістів-практиків [6; 12; 13; 14].

За думкою професора Школи журналістики і комунікацій УКУ Б. Потятиника, основними способами подолання кризи журналістики у сучасному світі виступають: 1) додаткове оподаткування техногігантів, на кшталт Google чи Facebook, яких здебільшого й вважають першопричиною кризи; 2) державне субсидування; 3) розвиток незалежних медіа в університетах, які традиційно вважаються «територією свободи» [10].

Журналістська освіта виступає важливим гравцем на медійному полі, тому кафедри журналістики повинні брати активну участь у формуванні медіаландшафту України. Однією із важливих структурних змін сучасної журналістської освіти онлайнної чи офлайнної є впровадження нових міждисциплінарних освітніх програм; відкриття нових освітніх програм; постійне оновлення освітніх програм спеціальності С7 «Журналістика», включення нових освітніх компонентів: «Технології нових медіа», «SMM-журналістика», «Арт-журналістика», «Локальні медіа», «SoftSkills», «Content making», «Екстремальна журналістика», «Верифікація інформації», «Медіаконфліктологія», «Фактчекінг», «Цифрова журналістика» та ін., які дозволять випускникам знайти роботу в різних типах медіа.

Важливим залишається залучення спеціалістів журналістської галузі до формування кваліфікаційних вимог для майбутніх фахівців медійної сфери; налагодження співпраці з кафедрами журналістики ЗВО України та зарубіжних країн; організація та забезпечення проходження стажування для викладачів журналістського напрямку в сучасних медіа; відпрацювання практичних навичок під час практичних занять в місцевих медіа.

Підготовка майбутніх фахівців з журналістики під час повномасштабної війни набуває нових важливих сенсів, тому що виникла необхідність у посиленні з одного боку – інформаційної безпеки, з іншої – вміння та навичок комунікування з населенням за умов воєнної та інформаційної агресії.

Професор В. Різун у своєму науковому доробку звертає увагу на майбутнє вітчизняної журналістики і, зокрема, журналістської освіти. Серед теоретичних проблем, що лежать в основі змісту журналістської освіти сучасного століття, такі: навчання майбутніх журналістів критеріїв відбору тем, фактів; проблема розуміння інформації журналістом; формування категорії відповідальності журналіста; формування професійного і соціального портретів журналіста; питання вихованості журналіста та ін. [12].

В. Різун також сформулював модель журналіста, на яку має орієнтуватися система освіти:

- по-перше, журналіст повинен бути правдивим і чесним;
- по-друге, журналіст має бути відповідальним;
- по-третє, щоб говорити правду, треба вміти її бачити, шукати і знати, коли і для чого говорити;
- по-четверте, уміти слухати. Журналіст – це не той, хто говорить, а хто слухає для того, щоб сказати. Робота журналіста, уважна й наполеглива, над фактами вимагає зосередженості, вдумливості, а не балаканини, погляду збоку на речі, здавалося б, прості й очевидні;
- по-п'яте, журналіст повинен вміти ставати осторонь події, щоб спостерігати за нею, моніторити процес;
- по-шосте, журналіст повинен мати професійні знання та уміння, бути обізнаним у своїй професії і галузі, принаймні, щоб зрозуміти вищесказане [13].

Журналістська освіта повинна адаптуватися, тобто змінюватися якісно. Це може стосуватися трансформації форматів викладання; використання прогресивних форм комунікування зі здобувачами освіти; удосконалення «computer-aided learning» (комп'ютерного навчання) й опановування «flexible learning» (гнучкого навчання).

За висновком професора Лондонського університету Лоуренса Солкіна, який проаналізував більше 300 наукових праць з питань журналістської освіти за 2000-2020 роки), можна виокремити три загальні підходи (або, як він їх називає, моделі). Всі вони базуються на конкретних припущеннях щодо професії журналіста, завданні освіти, змінах у медійному середовищі та, на головному фокусі у самих працях, які дослідник вивчав [11]:

- *Стандартна модель*, що базується на ідеї професіоналізму. Цей підхід до журналістської освіти відображає особистість викладачів та висуває на перший план їхні погляди на галузь. У стандартній моделі журналістика розглядається як професійна діяльність в умовах стабільної демократії та вільного ринку. Головним завданням освіти є підготовка практиків, які б виконували роль об'єктивного спостерігача, підтримували та притягували до відповідальності інститути влади, стояли на захисті демократії. Головний фокус прихильники стандартної моделі роблять на уточненні та обґрунтуванні вже наявних підходів та структур. Тобто науковці намагаються захистити наявні підходи до журналістської освіти, апелюють до професіоналізації та підтримки традицій демократичної журналістики, яка діє на вільному економічному ринку.
- *Реформістська модель*. Як розширення стандартної має ще назву J.Ed+. Вона поділяє багато поглядів стандартного підходу, зокрема щодо ролі журналістів у суспільстві. Водночас, реформістська модель визнає потребу адаптовуватися до нового технологічного та фінансового контексту. Головна роль освіти у такому випадку – підготувати практиків, здатних працювати у мінливих умовах та адаптовуватися до вимог ринку. За своєю суттю реформістська модель відкрита до певних змін, але вона існує в межах стандартної моделі, а не на противагу їй. Цей підхід оминає аналіз потужних медіаіндустрій, применшує важливість умов роботи журналістів, натомість заохочує студентів ідеалізувати журналістику.
- *Радикальна модель* суперечить стандартному підходу та визнає, що журналістська освіта працює по-різному залежно від контексту і може слугувати різним спільнотам чи їхнім потребам. Ця модель більш амбіційна, намагається змінити природу журналістики через освітній процес. Зокрема, вона вказує на зміну позиції журналіста у суспільстві і переносить акцент із досить узагальненого «служіння суспільству» на більш конкретні відносини з громадськістю, базовані на задоволенні чітких потреб аудиторії, фокусується на покращенні якості журналістської освіти не за рахунок розвитку і доповнення наявних елементів, а за рахунок нових підходів. Також радикальна модель заохочує до дискурсів поза журналістикою, приносить концепти та методи з інших царин, наприклад, із політики чи економіки. Головний дослідницький фокус спрямований на розвиток нових процесів та більш глибоке розуміння навчання.

Автором висвітлені й певні підходи до журналістської освіти, які, на наш погляд, важливі для подальшого дослідження і впровадження, серед яких не лише відтворювати наявні практики, але й генерувати інновації; реформувати журналістську освіту через надання додаткових ресурсів для створення практичних продуктів; двостороннє навчання під час стажування, коли нові знання отримують як самі стажери, так і працівники медіа та ін.

Основні виклики журналістської освіти в Україні:

- Діджиталізація медіа. Стрімкий розвиток цифрових технологій змінює формат роботи журналіста. Вимоги до знань у сфері мультимедійної журналістики, візуального сторітелінгу та роботи з великими даними ставлять викладачів перед необхідністю постійного оновлення навчальних програм.
- Етичні питання. Українські журналісти працюють у складних умовах інформаційної війни та політичного тиску. У цих реаліях важливим є формування етичних стандартів та здатності дотримуватися об'єктивності в роботі. Проте в освітньому процесі цьому аспекту приділяється недостатньо уваги.
- Недостатність практичного навчання. Багато випускників скаржаться на недостатню практичну підготовку, що ускладнює їхню інтеграцію у професійне середовище. Причиною є обмежені ресурси університетів для створення медіалабораторій, доступу до сучасного обладнання та партнерств із провідними медіакомпаніями. Так, на думку І. Крупського [6] – вагомим у підготовці журналістів є залучення до викладацької роботи фахівців, які працюють у царині практичної журналістики. Звісно, вимагати від них того, що й від викладачів-теоретиків, не можна. Тому варто дотримуватися певного балансу, аби зберегти пропорцію для навчального процесу як теоретиків, так і журналістів-практиків.
- Відтік кадрів. Серед викладачів журналістики зростає відтік кваліфікованих кадрів через низькі зарплати, що створює проблему збереження освітньої якості.

Перспективи вдосконалення журналістської освіти:

1. Інтеграція діджиталізації. Університети повинні активніше впроваджувати курси з цифрової грамотності, роботи із соціальними мережами, аналітики великих даних та мобільної журналістики. Важливою є також інтеграція штучного інтелекту у навчальний процес.
2. Розширення партнерств. Сприяння співпраці з провідними медіакомпаніями, журналістськими організаціями та міжнародними програмами дозволить студентам отримати досвід роботи ще під час навчання.
3. Етика і медіаграмотність. Посилення уваги до етичних стандартів та навчання аудиторії медіаграмотності має стати однією з ключових складових освітніх програм.
4. Фінансування і модернізація. Державна підтримка університетів, спрямована на оновлення технічної бази, покращення умов праці викладачів та залучення грантів, сприятиме підвищенню якості журналістської освіти.

Отже, журналістська освіта в Україні переживає перехідний період, адаптуючись до викликів сучасного інформаційного суспільства. Її трансформація має базуватися на впровадженні новітніх технологій, посиленні етичної підготовки, розвитку партнерств із медіаіндустрією та покращенні фінансування освітніх закладів. Успішна адаптація освітніх програм дозволить формувати професіоналів, здатних ефективно працювати в умовах сучасного медіаринку. Важливим є формування фахівців із новим способом мислення, ініціативних, спроможних до швидкої адаптації у зовнішньому середовищі, здатних вирішувати конкретні завдання, що виникають у журналістській галузі. Комплекс нових завдань журналістської освіти передбачає не тільки надати практичні навички роботи з ЗМІ, а й сформувати світоглядне розуміння місії журналістики, її стандартів і етичних норм.

References

1. Derkach, I. (2020). Intehratsiia tsyfrovyykh tekhnolohii u zhurnalistsku osvitu. *Innovatsii v osviti*, 12(3), 45-51.
2. Vardevanian, L. (2020). Suchasni tendentsii rozvytku zhurnalistskoi osvity v Ukraini. *Vsnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Zhurnalistyka*, 48(1), 15-22.
3. Ivanov, V. F. (2019). Zhurnalistska osvita: vid tradytsiinykh standartiv do novykh vyklykiv. *Mediaosvita i suspilstvo*, 6(2), 33-41.
4. Zhurnalistska osvita zadlia demokratii v Ukraini: rozrobka standartiv, dobrochesnist ta profesionalizm. Proiekt Erasmus+ KA2 DESTIN. URL: <https://www.destin-project.info/>
5. Kondratiuk, O. (2021). Etychni aspekty pidhotovky zhurnalistiv u suchasnii Ukraini. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, 44(1), 58-65.
6. Krupskiy, I. (2022). Skladnyky efektyvnosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho zhurnalista. *Zhurnalistyka maibutnoho: vyklyky, tendentsii, perspektyvy rozvytku: zb. materialiv mizhnarod. nauk.-prakt. konf. Lviv*, 31-32.
7. Kulish, V. (2018). Mediahramotnist yak skladova zhurnalistskoi osvity. *Vsnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Zhurnalistyka*, 39(1), 72-79.
8. Melnyk, T. (2018). Tsyfrova zhurnalistyka: vyklyky dlia osvitnoho protsesu v Ukraini. *Kultura i media: suchasni vyklyky*, 5(2), 19-26.
9. Osvitnii portal Verkhovnoi Rady Ukrainy. (2023). Reformy u sferi zhurnalistskoi osvity: napriamky rozvytku. URL: rada.gov.ua.
10. Potiatynik, B. (2022). Chy dopomozhut universytety podolaty kryzu zhurnalistyky. *Zhurnalistyka maibutnoho: vyklyky, tendentsii, perspektyvy rozvytku: zb. materialiv mizhnarod. nauk.-prakt. konf. Lviv*, 33-34.
11. Plys, A. (2022). Zhurnalistska osvita u doslidzhenniakh: shcho vyvchaly i pro shcho dyskutuvaly naukovtsi ostanni dva desiatky rokiv. URL: <https://www.jta.com.ua/trends/zhurnalistska-osvita-u-doslidzhenniakh-shcho-vyvchaly-i-pro-shcho-dyskutuvaly-naukovtsi-ostanni-dva-desiatky-rokiv/>
12. Rizun, V. (2022). Zhurnalistyka maibutnoho: yevropeiski standarty zhurnalistskoi osvity v Ukraini: holovni vyklyky i perspektyvy rozvytku. *zb. materialiv mizhn. nauk.-prakt. konf. Lviv*, 7-12.
13. Rizun, V. (2024). Problemy i perspektyvy rozvytku zhurnalistskoi osvity v Ukraini pochatku KhKhI stolittia. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1338>

14. Tomakhina, M. (2021). Vykladatskyi sklad u zhurnalistskii osviti: problema zberezhenia kadrov. Visnyk Odeskoho universytetu. Serii: Sotsialni komunikatsii, 9(2), 88-93.
15. Finberh, I. (2021). Практична підготовка журналістів: досвід українських університетів. Медіанерспективи, 7(3), 12-19.

DOI 10.34132/mspc2025.01.04.15

Tetyana Sydorenko

JOURNALISM EDUCATION IN UKRAINE: CONTEMPORARY CHALLENGES

The theses examine various aspects of journalism education in Ukraine. They identify the transformational processes taking place within the field. The views of domestic researchers on key issues of journalism education are highlighted, including: the future of journalism and journalism education; the transformation of journalism education; the integration of digital technologies into journalism education; current development trends; challenges in retaining qualified faculty; practical journalist training; and the safety competencies of journalism graduates in the context of the Russian-Ukrainian war.

The paper presents three models of journalism education as defined by Professor Lawrence Solkin of the University of London, which are crucial for exploring journalism education in Ukraine.

The main strategies for overcoming the crisis in journalism, according to Borys Potyatynuk, are outlined: 1) additional taxation of tech giants like Google and Facebook, who are often seen as key contributors to the crisis; 2) state subsidies; 3) the development of independent university-based media, as universities are traditionally viewed as «spaces of freedom.» The model of the modern journalist is also examined based on research by V. Rizun.

The paper formulates the main challenges facing journalism education in Ukraine and outlines the prospects for its improvement.

Keywords: journalism education, higher education providers, educational programs, elective educational components, transformation of journalism education.

Відомості про автора / Information about the Author

Сидоренко Тетяна, кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент, завідувачка кафедри журналістики факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна, Україна. E-mail: tatyana_tvs@yahoo.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0950-3467>

Sydorenko Tetyana, PhD in Social Communications, Associate Professor, Head of Department of Journalism, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: tatyana_tvs@yahoo.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0950-3467>

© Т. Сидоренко
19.05.2025.

Стаття отримана редакцією